

მაჭახელას ხეობის ღირშესანიშნაობანი

სოფელი	ღირშესანიშნაობა	ღირშესანიშნაობის მოკლე ისტორია
ზედა ჩხუტუნეთი	მაჭახლის ისტორილ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი	<p>გაიხსნა 1984 წლის 9 ივნისს. მუზეუმის გახსნის ინიციატორი და დამაარსებელია სოფელ ზედა ჩხუტუნეთის მკვიდრი ზურაბ ნაგერვაძე, რომელიც მუზეუმს ხელმძღვანელობდა დაარსების დღიდან გარდაცვალებამდე (1995წ.), ხოლო 1995 წლიდან მუზეუმს ხელმძღვანელობს მისი ვაჟი მალხაზ ნაგერვაძე. მუზეუმი განთავსებულია ყოფილი მეჩეთის შენობაში. იგი სამსართულიანია. პირველი სართული არის ქვით ნაშენები, ხოლო მეორე და მესამე სართული ხით. თვით ეს შენობა თავისი ხუროთმოძღვრული ორნამენტებით სამუზეუმოა. მუზეუმი მისი დაარსებიდან დღემდე დაათვალიერა დაახლოებით 23000-მა დამთვალიერებელმა.</p> <p>2007 წლიდან მუზეუმი გადავიდა ხელვაჩაურის კულტურის ცენტრის დაქვემდებარებაში და შეეცვალა სახელწოდება. ამჟამად იწოდება ჩხუტუნეთის (მაჭახლის) მუზეუმად.</p>
ზედა ჩხუტუნეთი	ჩხერის თაღოვანი ხიდი	<p>ჩხერის ხიდი მდებარეობს ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ ზედა ჩხუტუნეთში (კახიეთში). იგი გადებულია მდინარე ჩხერისწყალზე, რომელიც მდინარე მაჭახელას ერთვის მარცხენა მხრიდან. ი.სიხარულიძის გამოკვლევების მიხედვით ხიდი მონაცემები ასეთია: ხიდის მალი 5,7 მეტრია, მალი შედარებით დიდია და შეადგენს 6,3 მეტრს. ეს გამოწვეულია კლდოვანი ნაპირების სიმაღლით: კლდეთა სიმაღლე, რომლებიც ხიდის ბურჯების მაგივრობას ასრულებდა, წყლის დონიდან 3,6 მეტრია. ხიდის სიგანე - 4,2 მეტრი. მარცხენა მისასვლელის სიგრძეა - 1,5 მეტრი, სიგანე - 3,6 მეტრი. თავბანდის სიგრძე შეადგენს 50 სანტიმეტრს. ხიდს „ფოსოები“ არ აქვს, რაც გამოწვეულია მალის სიმცირით, ხიდის ზედაპირი ჰორიზონტალურია.</p>
ზედა ჩხუტუნეთი	ზვარიას ხიდი	<p>ზვარიას ხიდი მდებარეობს საფუტკრეთში, ამავე სახელწოდების ღელეზე, რომელიც მდინარე მაჭახელას მარცხნიდან ჩაერთვის. ეს ხიდი ამჟამად სამანქანე ხიდის ქვეშაა, უკანასკნელდრომდე ეს ხიდი სრულად ყოფილა მოღწეული, მაგრამ მდინარის დინამიური დატვირთვისაგან მნიშვნელოვნად დაზიანებულია.</p> <p>ხიდი მცირე ზომისაა. მილის ზომა 1,8 მეტრია, ისარი 0,9 მეტრი, ხიდის სიმაღლე წყლის ზედაპირიდან თავბანდის თავამდე - 2,1 მეტრი, ბურჯის სიმაღლე - 1,2 მეტრი, სიგანე - 1,45 მეტრი. რადიალურად ნაწყობი თალის ქვების სიგანე - 0,3 მეტრია, თალზე გამოყენებულია</p>

		ჰორიზონტალური წყობა ქვებისა 0,8-1 მეტრია, ლავგარდანის გამოწევა 0,04-0,05 მეტრი. ხიდის სიგანე - 1,55 მეტრია. ხიდის მარჯვენა მისასვლელის სიგრძე - 5,6 მეტრია, სიგანე - 3 მეტრია, ხოლო მარცხენა 1,5-2 მეტრია.
ზედა ჩხუტუნეთი	მარანი	ალი ძნელადის ეზოში
ზედა ჩხუტუნეთი	საწნახელი	მდებარეობს მერეში (შესახვევი, მცირე დასახლება)
ზედა ჩხუტუნეთი	საცეხველი	მდევარეობს რევაზ და სულიკო კახიძეების საცხოვრებელი სახლის ეზოში.
ზედა ჩხუტუნეთი	წყლის წისქვილი	
ცხემლარა	ცხემლარას თაღოვანი ხიდი	ცხემლარას ხიდი მდებარეობს მდინარე მაჭახელაზე, ბათუმი-ხულოს ცენტრალურ გზაზე მდებარე სოფელ აჭარისყლიდან 7-8 კმ-ის დაშორებით. ამ ხიდით სარგებლობდა სოფელ ცხემლარას მოსახლეობა XX საუკუნის 60-იან წლებში ახალი სამანქანე ხიდის აშენებამდე. ხიდის სიგრძე ბურჯიდან ბურჯამდე 19,6 მეტრია, სავალი ზედაპირის - 22 მეტრი, შუაწელის სიგანე 1,6 მეტრი. სიმაღლე წყლის დონიდან თაღამდე - 5,3 მეტრი. ნახევრადწრიული თაღის მოხაზულობის ხიდი საკმაოდ ვიწროა და განკუთვნილი იყო ფეხით მოგზაურთათვის. თაღს ამჩნევია მეორადი ქვის ფენა, რაც მას პირველად სახეს უკარგავს. 2008 წელს ცხემლარას ხიდს სარესტავრაციო სამუშაოები ჩაუტარდა.
ცხემლარა	ქვაფენილიანი საქარავნო გზა	ცხემლარას დაწყებითი სკოლის ზემოთ
ცხემლარა	მარანი	ზურაბ (რიზალ) საღვარძის საცხოვრებელი სახლის ეზოში
ქოქოლეთი	(ჩამახურისი)ს თაღოვანი ხიდი	ხიდი მდებარეობს ქოქოლეთის წყალზე(ერთვის მაჭახელას მარჯვნიდან). ხიდის მალი 10X10მ-ია. წყლის დონიდან თავბანდამდე მანძილი-5,15მ-ია. მარჯვენა ბურჯზე ცალ მხარეს ამოყვანილია ქვების პარალელური წყობა(სიმაღლით 1,54 სმ, სისქით 0,24მ სიგანით 0,90მ) იგი ბურჯის შემადგენელ ელემენტად უნდა ჩაითვალოს არცერთ სხვა თაღოვან ხიდებზე ასეთი რამ არ შეინიშნება. თავის სიგანეა 0,45მ, ლავგარდენი - 0,20მ(ლავგარდანი გადმოწეული არ არის) ხიდის სიგანე შუა წელში 1,70მ-ია, მარცხენა მისასვლელის სიგრძე 8მ-ია, სიგანე 2,85მ-ია და 5,30მ) მარჯვენასი კი შესაბამისად- 2,40მ -2,30მ.ია. ხიდს ფოსოები არ აქვს. მხოლოდ ერთი ვიწრო ხვრელი(0,6X0,8)სმ. შეინიშნება მარჯვენა ბურჯის ზედა მხარეს, რომლის დანიშნულება გაურკვეველია.

		გადმოცემით ჩიქუნეთელ ახმედ-აღა ხინკილაძეს, რომელიც XVIII საუკუნეში ცხოვრობდა და ხიდიც შესაბამისად ამ პერიოდს უნდა მიეკუთვნებოდეს.
ქოქოლეთი	მარცვლეულის სახმობი ფურნე	ღურსუნ ქოქოლაძის საცხოვრებელი სახლის ეზოში
ქვედა ჩხუტუნეთი	ქვ.ჩხუტუნეთის (ყალივაკეს ან ყალაბონის) ციხე	<p>ჩხუტუნეთის ციხე მდებარეობს მდინარე მაჭახელას მარცხენა სანაპიროზე, მაჭახელასწყლისა და დავითეთის ღელის შესართავთან არსებულ მაღალი კლდის ბორცვზე. ციხე ზემოდან აკონტროლებდა მაჭახლის ხეობაში გამავალ იმ სამხედრო სტრატეგიული და ეკონომიკური მნიშვნელობის გზას, რომელიც ზღვისპორეთს აკავშირებდა შავშეთთან, არტანუჯთან და სამხრეთ საქართველოს სხვა ოლქებთან.</p> <p>აღსანიშნავია, რომ შუა საუკუნეების აჭარაში არსებული საფორტიფიკაციო ნაგებობანი ხეობის სათავეებიდან თითქმის ზღვისპირეთამდე ერთ მთლიან ჯაჭვს ქმნიდნენ და აკონტროლებდნენ რეგიონში არსებულ გზებს. ჩანს, რომ აჭარისწყლის ხეობა, ისევე როგორც მთლიანად აჭარა, საგულდაგულოდ იყო გამაგრებული.</p> <p>ჩხუტუნეთის ციხის შიდა ფართობი 200 კვ.მეტრია. მისი გალავნის დიდი ნაწილი დაზიანებულია. შემონახულია მხოლოდ ჩრდილოეთის კედელი. გალავნის სიგრძე ამ მონაკვეთში 8 მეტრია, სიმაღლე გარედან 2 მეტრი, კედლის სისქე 1 მეტრამდე აღწევს.</p> <p>ციხის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია სხვადასხვა ტიპის ნაგებობები. აღსანიშნავია აღმოჩენილი გვირაბი, რომელიც ციხის ჩრდილოეთ ნაწილში იწყება და მიშენებულია გალავლის კედელზე. ის უკავშირდება მდინარეს, საიდანაც მეციხოვნეებს ამოჰქონდათ წყალი და საჭირო დროს თავშესაფრადაც იყენებდნენ. ამჟამად შემორჩენილი გვირაბის სიგრძე 31-32 მეტრია, სიგანე 0,70-0,80 მეტრი, სიმაღლე საშუალოდ 1,30 მეტრი, ზოგან კი 2,5 მეტრია. ციხის ახლოს ფერდობზე რამდენიმე წლის წინ შემთხვევით აღმოჩნდა მარანი, სადაც სხვადასხვა ზომის 8 ქვევრი იყო განლაგებული. ციხეც და მარანიც XI-XIII საუკუნეებით თარიღდება.</p>
ჩიქუნეთი	მარანი	ნიაზ ხინკილაძის საცხოვრებელი სახლის ეზოში
მაჭახლისპირი	გვარას ციხე	გვარას ციხე მდებარეობს მდინარე ჭოროხისა და მაჭახელას წყლის შესართავთან 300 მეტრის მოშორებით და დაშენებულია ხეობის წინ წამოზიდულ კლდოვან ბორცვზე. ციხის კედლების დიდი ნაწილი ჩამოქცეულია გარდა სამხრეთ დასავლეთისა და ჩრდილოეთ დასავლეთის დასავლეთის მონაკვეთებისა. შემორჩენილი კედლების მაქსიმალური სიმაღლე 5-6 მეტრია.

		<p>ციხის ტერიტორიაზე ჩატარებული დაზვერვითი სამუშაოების ჩატარების შედეგად აღმოჩენილი მასალების მიხედვით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ციხე ამ ადგილას დაახლოებით VI-VII საუკუნეში არსებობდა. ხელსაყრელი ადგილმდებარეობის გამო ციხე მოგვიანებითაც გამოუყენებიათ, XI-XIII საუკუნეებში მისი აღდგენა-განახლება უნდა მომხდარიყო. გვარას ციხე ყველა ეპოქაში თავისი ხელსაყრელი სტრატეგიული მდებარეობის გამო აქტიურ როლს თამაშობდა ჭოროხისა და მაჭახელას ხეობებზე ზღვისპირეთისაკენ თუ ძღვისპირეთიდან კლარჯეთისა და არტანუჯისაკენ მიმავალი გზების გაკონტროლებაში.</p>
აჭარისადმართი	შეკიდული ხიდი	საცალფეხო (მველი) ხიდი
აჭარისადმართი	სამამულო ომის დროინდელი ქვემეხი	სკურდიდის ხიდთან მდებარეობს ბუნკერი.
სინდიეთი	საკალმახე	დავით ძნელაძის კერძო საკუთრება.